

Text erst selbst zu emendieren, schließt er sich für Orthographie und Interpunktion im allgemeinen heute üblichen Regeln an, wie die „*Νεοελληνική Γραμματική (τῆς Δημοτικῆς)*“ vom Jahre 1941 sie formuliert; denn auf diese Weise wird am Lautbestand selbst nichts geändert, sondern es werden nur die Unregelmäßigkeiten der Orthographie beseitigt, welche die Benutzung solcher Texte nur unnötig erschweren. Im übrigen wird ähnlich wie bei Handschriften verfahren: es wird die älteste erreichbare Ausgabe zugrunde gelegt; sodann werden alle späteren Ausgaben herangezogen, und ihre abweichenden Lesarten werden — soweit es sich nicht um rein orthographische Abweichungen handelt — ebenso wie die Konjekturen moderner Gelehrter im kritischen Apparat verzeichnet. Offensichtliche Druckfehler der Editio princeps werden auf Grund der späteren Ausgaben im Text berichtigt und im Apparat vermerkt. Dies sind die wichtigsten Grundsätze des Verlegers; für Details ist auf die Seiten 31/32 des genannten Kapitels zu verweisen.

Auf die einleitenden Kapitel folgt der nach den eben angegebenen Grundsätzen gestaltete Text der beiden Gedichte. Ihm ist außer einem eingehenden Kommentar *unter* dem Text eine deutsche Übersetzung beigegeben, die jeweils auf der anderen Seite genau *neben* dem griechischen Text steht. Der Grundsatz, eine Übersetzung ins Deutsche oder in eine andere moderne Sprache dem griechischen Text hinzuzufügen, soll künftig auch in einer weiteren Reihe „*Berliner Byzantinische Texte*“, die sich in Vorbereitung befindet, praktiziert werden.

Zum Schluß folgen metrische und grammatikalische Erläuterungen sowie ein Glossar aller derjenigen Wörter, deren Kenntnis beim Benutzer nicht ohne weiteres vorausgesetzt werden kann, oder die sonst ihrer Form und Bedeutung nach irgendwie bemerkenswert sind. Auch hierdurch soll dem Leser das Verständnis des Textes erleichtert werden.

Hans Ditten

G. B. PELLEGRINI, *Le iscrizioni venetice*. (Università degli studi di Pisa. Corso di Storia comparata delle lingue classiche. Anno Acc. 1954—55.) Pisa, Libreria Goliardica (1956), 297 + 11 p. 8° (litografiat).

Autorul este, alături de M. Lejeune, cel mai activ dintre cercetătorii actuali ai limbii venete și deci deosebit de indicat să dea o sinteză de felul acelei pe care o prezentăm.

Lucrarea este în același timp un corpus complet al inscripțiilor venete (după data apariției nu s-au făcut descoperiri de seamă), un glosar critic și etimologic, o bibliografie generală și o prezentare arheologică, epigrafică și lingvistică a materialului venet. Numai din această simplă înșirare a problemelor tratate se poate deduce importanța cărții profesorului G. B. Pellegrini. Că o asemenea lucrare vine la momentul potrivit și că e chiar indispensabilă progresului cercetărilor, se poate constata chiar din parcurgerea listei bibliografice: în cei 170 de ani dintre 1789 (data primei lucrări consacrate venetei) și 1948 (anul care precede noile descoperiri epigrafice și apariția monografiei lui M. S. Beeler) s-au tipărit 104 studii, iar în ultimii 7 ani (1949—1956) 85. Însuși numărul monumentelor lingvistice a crescut simțitor de la ultima publicare grupată, aceea (cu destule erori de lectură) a lui R. S. Conway din *PID* (1933): față de cele aproximativ 150 inscripții din *PID*, G.B. Pellegrini aduce peste 230 de texte (sporul provine în primul rînd din descoperirile de după 1949 de la Lâgole di Calalzo; multe din acestea au fost publicate pentru prima oară de autorul lucrării discutate aici). În sfîrșit, era necesară operarea unei trieri printre numeroasele explicații și ipoteze privind atît apartenența lingvistică a venetei cît și semnificațiile și etimologiile unor cuvinte izolate, ale unor forme gramaticale etc.

G. B. Pellegrini răspunde cu desăvârșită competență, cu spirit critic acut și cu o informație sigură la toate aceste cerințe ale studiilor venete, deși scopul mărturisit al lucrării e mult mai modest: « mi sono prefisso soprattutto di fornire agli studenti i testi per le esercitazioni del mio corso di „Storia comparata delle lingue classiche“ ».

Prima parte (p. 5–128) o constituie editarea inscripțiilor, grupate pe localități și revizuite în majoritatea cazurilor după original; inscripțiile, din care unele inedite, sînt însoțite de indicații bibliografice privind publicările anterioare, de discutarea pasajelor cu citire nesigură, de descrierea obiectului precum și de indicarea locului unde se păstrează. Transliterația e cea tradițională (φ, χ, z, v̄h, nu b, g, d, f, cum transcrie Lejeune și, în ultimele lucrări, M. S. Beeler).

Partea a doua, glosarul (p. 129–163), înregistrează toate cuvintele și fragmentele de cuvinte întâlnite în texte, însoțite de discutarea etimologiilor propuse, a sensului și formei gramaticale; prin aceasta, glosarul prezintă atît inventarul complet al datelor lingvistice venete și al debaterilor pe marginea lor, cît și traducerea și comentariul inscripțiilor (traducerea nu e dată alături de text, fiind de multe ori nesigură; grupînd la glosar interpretările posibile, autorul nu defigurează imaginea reală a stadiului cunoștințelor noastre și nu încearcă să impună interpretări care ulterior ar putea fi dezmințite). Credem că nu ar fi lipsit de interes, dată fiind autoritatea în materie a lui G. B. Pellegrini, să notăm aici poziția sa în cîteva probleme mai importante și mai controversate¹. Cuvîntul *akeo* din tablele alfabetice votive înseamnă « a și o » (prima și ultima literă a alfabetului), echivalînd cu gr. τὸ ἀλφα καὶ τὸ ὦ (M. Lejeune, O. Haas), și nu e imperativul unui verb care înseamnă « a vindeca » (Conway); *ekupeθaris* e « mormînt, piatră de mormînt » (Pedersen, Pisani etc.), neavînd nici o legătură cu *equus* « cal » (Conway, Beeler); *icatei* ar fi dativul numelui divinității *Hecate* (explicație propusă chiar de Pellegrini și acceptată de Pisani și Vetter), contra interpretărilor lui Lejeune; *reitia*, numele divinității de la Este, corespunde cu gr. ῥοθηα (Conway) și e înrudit cu lat. *rectus* (cu evoluția *kt> χt> it*; Conway citea *rehtia*); pentru *sainatei*, epitetul acestei divinități, autorul nu se pronunță asupra unui sens sau a unei etimologii, nefiind convins nici de explicația tradițională « sanatricei » (Whatmough), nici de cea a lui Lejeune, care vede aici un nume etnic; *trumusicatei*² ar fi numele sau epitetul unei divinități și ar echivala cu lat. *triformis* (elementul *-mus-* e apropiat de alb. *buzë*³ « gură » cu sensul « față », ca în lat. *os*).

Glosarul onomastic (p. 165–214) urmează aceleași principii ca cel al numelor comune, numai că tratează separat fiecare atestare (astfel *fougontai* și *frema* apar în cîte trei și patru articole diferite).

După o bibliografie completă a studiilor venete (p. 214–235), încheiată în toamna 1955 (cu adause, la sfîrșitul volumului, pentru anul 1956), figurează o expunere generală, de sinteză, a problemelor venete (p. 236–293). Un scurt istoric al studiilor este urmat de discutarea chestiunilor puse de scrierea venetă; autorul se realizează părerii că semnele φ, χ și z transcriu sonorele b, g și d, deși argumentul transunerii în alfabetul latin nu i se pare suficient, deoarece un d fricativ nu putea fi redat în alfabetul latin altfel decît prin d. Pellegrini menține lectura tradițională *ic* (cu un c de proveniență latină sau chiar etruscă), acolo unde Lejeune citește *ii* (= y)⁴. Urmează o expunere sintetică a foneticii, morfologiei și chiar a elementelor de sintaxă și de topică (formulare votive etc.). Un capitol e închinat onomasticii și originii ei. În ce privește locul venetei printre limbile indo-europene, G. B. Pellegrini se realizează părerii exprimate în 1950 de

¹ Pentru unele fapte au avut loc discuții și ulterior apariții volumului și de aceea nu putem fi siguri dacă redăm totdeauna convingerile actuale ale autorului.

² Asupra lecturii *-ic-*, vezi mai jos.

³ E necesară, pentru această etimologie, admiterea unei alternanțe *b/m*, posibilă, dar încă insuficient fundată; cf. și p. 152–153 și 258 ale cărții.

⁴ Cf. darea noastră de seamă, SCL, XI, 1960, 1, p. 120–121.

H. Krahe (împotriva pozițiilor sale anterioare, ilirizante): veneta este o limbă indo-europeană occidentală independentă, care nu poate fi grupată cu nici una din limbile indo-europene din Europa și din Italia, deși prezintă numeroase isoglose comune cu acestea, mai ales cu latina. Autorul nu-și însușește deci teza avansată de Beeler în 1949 și acceptată ulterior de alți cercetători¹, după care veneta ar fi o limbă italică, apropiată de grupul latino-falisc, și atrage atenția că o parte din apropierile dintre venetă și latină s-ar putea datora influenței directe a acesteia din urmă asupra celei dintâi. Diferitele isoglose aduse în discuție de diverși cercetători sînt supuse unei atente și ample examinări critice. O expunere istorică și arheologică și o prezentare a raporturilor dintre venetă și substratul preromanic din Italia și din Balcani încheie această parte generală a cărții.

Prezentarea de față a fost sumară prin forța lucrurilor, nefiind posibil să intrăm în detaliile, egal de importante, ale unei lucrări de ansamblu, care nu urmărește să demonstreze o teorie, ci să expună rezultatele obținute într-un domeniu științific destul de vast. Caracterul exhaustiv al informației, prudența și exemplara obiectivitate în discutarea problemelor controversate (mergînd pînă la formularea cu rezerve și cu semne de întrebare a propriilor opinii ale autorului) fac din cartea lui G. B. Pellegrini nu numai cea mai solidă lucrare consacrată venetei, dar și un model demn de urmat în elaborarea studiilor închinete unor domenii asemănătoare. E de regretat numai prezentarea tehnică: cartea merita cu prisosință mai mult decît simpla litografiere și e de dorit ca autorul să dea lumii științifice instrumentul de lucru atît de necesar în etapa actuală a cercetărilor, într-o înfățișare demnă de interesul conținutului.²

I. Fischer

VL. GEORGIEV, *Българска етимология и ономастика*, Издание на Българската Академия на науките, Sofia, 1960, 180 p. 8° + 2 hărți.

Prezentarea unei lucrări consacrate etimologiei și onomasticii bulgare în paginile «Studiilor clasice» ar putea, la prima vedere, să surprindă. Interesul cărții acad. Vl. Georgiev depășește însă limitele pe care i le-ar fi putut impune titlul; o mare parte a cercetărilor fiind consacrată limbilor indo-europene ale peninsulei Balcanice din antichitate, lucrarea intră în sfera preocupărilor publicației noastre; ne vom mărgini, în discuțiile de mai jos, numai la aceste aspecte și la problemele cu caracter teoretic și general.

Un loc important în cartea pe care o recenzăm e rezervat problemelor toponimiei; stabilirea etimologiei numelor de riuri și de localități pune în fața autorului necesitatea unei justificări teoretice prealabile a metodei de lucru. Respingînd, pe bună dreptate, etimologiile «radicale» practicate de unii cercetători care-și bazează construcțiile pe apropieri fonetice întimplătoare, autorul stabilește o serie de principii de care trebuie să se țină seama pentru ca etimologiile să poată fi utilizate la studiul caracteristicilor limbilor indo-europene anterioare romanizării și slavizării Balcanilor (principiile au, desigur, o valoare mai generală, putîndu-se aplica tuturor limbilor neatestate de texte): pornind de la faptul că pentru stabilirea unei etimologii corecte este indispensabilă cunoașterea sensului cuvîntului, acad. Vl. Georgiev trece în revistă originile posibile

¹ Cf. SCL, IX, 1958, 4, p. 551—553.

² Ne îngăduim să sugerăm ca publicarea inscripțiilor să fie însoțită de o ilustrare fotografică completă, cu atît mai mult necesară cu cît subsistă divergențe în lectura și interpretarea semnelor. De altfel, și în cazuri unde grafia nu pune probleme atît de complicate s-a adoptat acest sistem (e. g. G. Mihailov, *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae*, I, Sofia, 1956).